

‘La Cour!’ Het was een zonnige ochtend in Den Haag en de woorden werden plechtig uitgesproken door een formeel geklede man, om wiens hals een imposante zilveren ketting hing, een teken van gezag. Zoals hij al tientallen jaren gewoon was te doen, kondigde hij de entree in de Grote Rechtszaal aan van de toga’s met linten dragende rechters, die bedaard hun eigen zetel achter een erg lange tafel opzochten. De president, een rustige man uit Somalië, die uit de eerste hand wist wat het betekende om je hand te moeten ophouden in het geval van Britse en Italiaanse koloniale vrijgevigheid, stond in het midden. Hij keek de rechtszaal rond en monsterde de rijen bijeengekomen juristen, diplomaten, journalisten en tolken tegen een omlijsting van enorme gebrandschilderde ramen en kristallen kandelaars. Vervolgens verzocht hij ons te gaan zitten.

Op de tweede rij, pal achter me, zat een kleine, in het zwart geklede dame. Het handtasje dat ze krampachtig vasthad, verleende haar een formele, waardige uitstraling. Ze was helemaal uit het verre Mauritius gekomen, als lid van de delegatie van dat land. Ze was hier om haar verhaal te doen – een kort verslag van de eerste jaren van haar leven, in de hoop dat haar geschiedenis de veertien rechters een kant op zou sturen waardoor ze weer naar haar geboorteplaats zou kunnen terugkeren. Haar thuis, de plek waar haar hart echt was, was Peros Banhos, een eilandje dat onderdeel is van een archipel – Chagos genaamd – en midden in de uitgestrekte Indische Oceaan ligt. Vijftig jaar eerder had ze daar, met honderden anderen, onder dwang moeten vertrekken.

Tot haar eenentwintigste had Liseby Elysé een gelukkig leven gehad op Peros Banhos. Maar op een lentedag was ze zomaar, zonder waarschuwing vooraf, bij een razzia van de Britse autoriteiten opgepakt; één koffer mocht ze meenemen en ze moest aan boord

stappen van een schip dat haar duizend zeemijlen weg zou brengen. ‘Het eiland wordt gesloten,’ kreeg ze te horen. Er was niemand die verder uitleg gaf. Niemand die vertelde dat de Britten de Amerikanen hadden toegestaan een nieuwe militaire basis op een ander eiland, Diego Garcia, te vestigen. Niemand die haar uitlegde dat Chagos, al lange tijd een onderdeel van Mauritius, nu van dat gebied was losgemaakt en een nieuwe Afrikaanse kolonie was geworden, dat de naam ‘Brits Indische Oceaanterritorium’ had gekregen. Madame Elysé was, samen met de totale gemeenschap bestaande uit circa 1500 personen – die bijna allemaal zwart waren en van wie velen van tot slaaf gemaakte plantagearbeiders afstamden –, onder dwang haar huis uitgezet en gedeporteerd.

Ze was in Den Haag om een rechtszaak inzake haar eilanden bij te wonen. De veertien rechters wisten nog niet wie ze was of wat haar rol in de gerechtelijke procedure zou inhouden. Ze zouden uiteenzettingen te horen krijgen over de laatste Afrikaanse kolonie van Groot-Brittannië en over de manier waarop het van Mauritius was losgesneden. Daarna zouden ze bepalen of de kolonie, vanuit internationaal recht bezien, bij Mauritius of bij Groot-Brittannië behoorde. De rechters zouden zich bezighouden met historische kwesties en met koloniaal gezag; ze zouden zich buigen over zaken als ras en recht in het kader van het internationaal recht. Ze zouden te maken krijgen met het principe van ‘zelfbeschikking’ en moeten bepalen of een groep mensen over hun eigen lot zou mogen beslissen of dat ze anderen hun leven zouden moeten laten bepalen.

Madame Elysé kwam als getuige op voor Mauritius, het Afrikaanse land dat ik in deze zaak vertegenwoordigde. Ze zou er spreken namens de Chagossianen, in de taal van de creolen, en ze sprak duidelijk, krachtig en vol vuur. Ze kon lezen noch schrijven en daarom hadden de rechters ermee ingestemd dat ze zich tot hen zou richten in een vooraf opgenomen verklaring. Ze zou hen gadeslaan zoals ze háár gadesloegen: een vrouw in een zwart pakje en een wit, met kant afgezette blouse waarop een kleine blauw-rode badge was opgespeld met de kreet: ‘Laat ons teruggaan!’

De president opende de zitting met een kort overzicht van de zaak, waarna hij de eerste spreker verzocht zich tot het Hof te rich-

ten. Langzaam liep Sir Anerood Jugnauth – achtentachtig jaar oud, voormalig premier van Mauritius, lid van de advocatuur van Engeland en Wales en Queen’s Counsel – naar het spreekgestoelte. Hij sprak precies vijftien minuten; daarna kwamen twee advocaten, was er een korte *pause café* en dan nog een derde advocaat. Hij en de juristen spraken van tevoren opgestelde teksten uit, wat een stukje toneel opleverde, met de rechters als publiek. Zij interrumpeerden overigens niet, ze stelden geen vragen.

Ik begaf me naar het spreekgestoelte. Ik had me al veel vaker tot het Hof gericht, maar bij deze gelegenheid was ik toch wat meer gespannen. Madame Elysé, die nu op de voorste rij zat, stond even op toen ik haar introduceerde. ‘Het Hof zou de stem van de Chagossianen direct moeten horen’ om enig inzicht in de realiteit van een koloniaal bewind te krijgen, verklaarde ik.

Madame Elysés verklaring werd op twee grote, boven de rechters hangende schermen geprojecteerd: woorden en beelden die in de hele wereld werden uitgezonden. In het ver weg gelegen Port Louis, de hoofdstad van Mauritius, was de zitting live op de staatstelevisie te zien. Haar vrienden waren bijeengekomen in een buurtcentrum om het daar te zien. Ze zouden tijdens haar toespraak in tranen zijn uitgebarsten.

* * *

‘Mappel Liseby Elysé.’

‘Mijn naam is Liseby Elysé.’ De vertaling verscheen in het Engels en het Frans, in keurige witte letters aan de onderkant van het scherm.

‘Ik ben op 24 juli 1953 geboren op Peros Banhos. Mijn vader werd geboren op Six Iles. Mijn moeder werd geboren op Peros Banhos. Ook mijn grootouders zijn daar geboren. Ik behoor tot de delegatie van Mauritius. Ik vertel u hoe ik heb geleden sinds ik van mijn paradijselijke eiland werd weggevoerd. Ik ben blij dat het Internationale Hof vandaag naar ons wil luisteren. En ik heb er alle vertrouwen in dat ik zal terugkomen op het eiland waar ik geboren ben.’

Door deze openingswoorden veranderde de sfeer in de Grote Zaal, want er viel een diepe stilte, zo’n stilte die een belangrijk moment in een publieke ruimte omgeeft – het soort stilte dat men in een schouwburg of concertzaal ervaart wanneer tussen acteur of vertolker de vonk overspringt op een aandachtig, gretig publiek. Terwijl Madame Elysé zonder uitgeschreven tekst aan het woord was, keek de president, een paar meter verderop gezeten, haar aan, terwijl haar herinneringen naar buiten stroomden in ongepolijste, machtige bewoordingen die dwars door de pracht en praal in de Grote Zaal sneden.

‘Iedereen had een baan, zijn familie en zijn cultuur. We aten altijd vers voedsel. Schepen die van Mauritius kwamen, brachten al onze spullen aan land. We kregen zo onze kruidenierswaren. We kregen zo al wat we nodig hadden. We kwamen niets tekort. Op Chagos had iedereen een gelukkig leven.’

Haar toon veranderde nu, werd minder vriendelijk.

‘Op een dag kwam de bestuurder ons vertellen dat we van ons eiland af moesten, dat we onze huizen moesten verlaten, dat we weggingen. Alle mensen waren ongelukkig. Ze waren boos omdat ons verteld werd dat we weg moesten. Maar we hadden geen

keus. Ze vertelden ons niet waarom. Tot op de dag van vandaag is ons niet verteld waarom we weg moesten. Daarna kwamen de schepen die ons altijd voedsel brachten niet meer. We hadden niets te eten – geen medicijnen. Helemaal niets meer. We hebben veel geleden. Maar op een dag kwam er een schip, dat *Nordvaer* heette.’

Madame Elysé pauzeerde even.

‘De bestuurder vertelde ons dat we aan boord moesten gaan en dat we alles moesten achterlaten; we moesten al onze persoonlijke spullen achterlaten, behalve wat kleren, en dan vertrekken. De mensen waren daar erg boos over en toen het dan gebeurde, gebeurde het in het donker.’

Ze pauzeerde opnieuw en fronste het voorhoofd. Ze noemde de bestuurder niet bij naam – Monsieur Willis-Pierre Prosper – en ook de datum noemde ze niet: 27 april 1973, ’s avonds, toen het al schemerde.

‘We gingen in het donker aan boord zodat we ons eiland niet konden zien. En toen we aan boord van het schip waren gegaan, waren de omstandigheden in het ruim slecht. We zaten als beesten, als slaven in dat schip. Mensen gingen in dat schip dood van ellende.’

‘Beesten’. ‘Slaven’. Madame Elysé spuwde die woorden er gewoon uit.

‘Wat mij betrof: ik was in die tijd vier maanden zwanger. Het schip deed er vier dagen over om Mauritius te bereiken. Na aankomst werd mijn kind geboren; het ging dood. Waarom ging mijn kind dood? Ik denk omdat ik op dat schip getraumatiseerd ben; ik was erg bezorgd, ik was in de war. Daarom is mijn kind bij de geboorte gestorven.’

Ze kneep haar lippen samen.

‘Ik blijf volhouden dat we niet de hoop moeten verliezen. We moeten blijven denken dat er ooit een dag komt dat we zullen terugkeren naar het land waar we zijn geboren. Ik heb pijn in mijn hart, want mijn hart behoort nog altijd het eiland toe waar ik geboren ben.’

De camera zoomde onmerkbaar in en benadrukte zodoende de vastberadenheid en de opkomende woede.

‘Niemand zou het prettig vinden om weggehaald te worden van het eiland waar hij geboren is, om als dieren afgevoerd te worden. Het is hartverscheurend. En ik blijf herhalen: er dient gerechtigheid te geschieden.’

Ze leek haar uiterste best te doen om haar emoties te bedwingen, om een uit de diepte opborrelende woede onder controle te krijgen, maar er was geen houden meer aan: het was alsof tientallen jaren vol emoties, boosheid en hoop vrij baan kregen.

‘Ik moet echt terug naar het eiland waar ik geboren ben. Beseft u ook niet dat het hartverscheurend is wanneer iemand als een dier van een eiland wordt afgevoerd en niet weet waar hij naartoe wordt gebracht?’

Madame Elysés stem brak – een trillend geluid verbrak de stilte.

‘Ik ben erg bedroefd. Ik weet nog steeds niet hoe ik van mijn Chagos ben weggegaan. Ze hebben ons onder dwang uitgezet. Ik ben erg bedroefd.’

Ze stopte nu en deed haar ogen dicht.

‘Elke dag huil ik nog tranen met tuiten. Ik blijf maar denken dat ik naar mijn eiland terug moet.’

Ten slotte liet ze zichzelf gaan:

‘Ik blijf vinden dat ik terug moet naar het eiland waar ik ben geboren; daar moet ik sterven, daar waar mijn grootouders zijn begraven, op de plek waar ik geboren ben, het eiland van mijn herkomst.’

Ze haalde diep adem, ademde weer uit, veegde met haar hand over haar gezicht alsof ze dat goed schoon wilde maken, keek in de camera, draaide zich om en liet haar hoofd hangen. Ze huilde. Hoe zouden de rechters reageren op zo’n openlijke, ongewone uiting van emotie, in dit zo eerbiedwaardige gerechtsgebouw?

* * *

Madame Elysé had drie minuten en zevenenveertig seconden gesproken.

De stilte die daarop volgde, leek eindeloos te duren. Terwijl ik achter de kathedraker stond, was een zacht geluid in de Grote Zaal van het Gerechtshof te horen – het geluid van vergoten tranen.

Ik wachtte nog even voordat ik me tot het Hof richtte.

Later, toen de ochtendzitting voorbij was en Madame Elysé en ik ons buiten de Grote Zaal bevonden, wendde zij zich tot me met een gevoel van opluchting; een warme glimlach trok over haar gezicht.

‘Ging het goed?’

‘Ja.’

‘Mag ik wat vragen?’

‘Ja.’

‘Waarom heeft het zo lang geduurd voordat we naar Den Haag konden?’

I

1945

‘De individuele mens [...] is de basiseenheid van alle recht.’

Hersch Lauterpacht, 1943

